

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

ОРГАНИЗАЦИЈА И УРЕЂЕЊЕ СУДОВА

- мастер рад -

Ментор:

проф. др Саша Кнежевић

Кандидат:

Милош Милошевић

Ниш, август, 2014.

Садржај

Увод.....	3
Опис истраживања.....	5
1. Појам суда.....	6
2. Врсте судова.....	10
2.1. Грађански и кривични суд.....	13
3. Врсте судова у Републици Србији и њихово уређење.....	14
3.1. Законодавни оквир судства у Србији.....	15
3.2. Судови у Републици Србији према степену.....	16
3.3. Судска већа.....	18
3.4. Учешће грађана у суђењу.....	20
3.5. Облици специјализације кривичног судства.....	21
3.6. Унутрашње уређење судова.....	24
4. Начела уређења и организације судова.....	25
4.1. Начело јединства судског система.....	25
4.2. Начело легалитета.....	26
4.3. Начело зборности.....	27
4.4. Начело мешовитог састава суда.....	28
4.5. Начело јавности.....	29
4.6. Начело вишестепености одлучивања.....	30
4.7. Начело судске самосталности и независности.....	31
4.7.1. Гаранције судске независности.....	32
4.7.2. Међународни стандарди независности судства.....	37
4.7.3. Независност судства у међународним документима.....	39
5. Начин именовања судија и поступак за стицање својства судије.....	40
5.1. Услови за избор судија и судија поротника.....	41
5.2. Поступак за стицање својства судије.....	43
5.3. Предности и недостаци начина именовања судија.....	45
5.4. Начини именовања судија у другим правним системима.....	47
6. Престанак судијске функције.....	49
7. Високи савет судства.....	52
7.1. Претеча Високог савета судства.....	52
7.2. Организација и надлежност Високог савета судства.....	53
Закључак.....	57
Радна библиографија.....	60

Увод

Још од настанка првих људских заједница, људи су имали потребу да одреде прихватљиве и неприхватљиве обрасце понашања и тако осигурају свој опстанак и развој. Са настанком држава, а и миленијумима касније, владар државе и владајућа класа имали су моћ, односно привилегију да одреде који су то облици понашања непожељни, као и да санкционишу чланове заједнице који таква понашања упражњавају. Дакле, процењивање нечијих поступака и санкционисање истих, представљало је вршење судске функције у тим првобитним заједницама, а касније државама.

Према томе, можемо рећи да је судска функција, једна од најстаријих и најнеопходнијих функције државе.

Врло дуго, судска власт, припадала је монарху и другим центрима моћи државе (скупштини, цркави, феудалцима), да би се тек у новом веку одвојила од њих и припала судовима као условно независним државним органима. Кажемо условно независним, зато што је утицај извршне и законодавне власти на судску власт, остао доминантан.

С обзиром, да се положај судске власти није задовољавајуће променио ни у двадесетпрвом веку, одлучили смо да у овом раду обрадимо уређење и организацију судова и тако дамо скромни допринос побољшању положаја судске власти, пре свега у смислу унапређивања гаранција независности судства, без којих нема ни компетентних ни независних судија, а самим тим ни адекватне судске власти.

Рад се састоји из седам поглавља.

У првом поглављу обухваћен је историјскоправни аспект судова, односно, појам судова, одвајање судске власти од друге две гране власти и елементи по којима се од њих разликује, као и елементи које обухвата.

У другом поглављу, извршићемо класификацију судова на основу најчешћих критеријума и посебно објаснити поделу судова на кривичне и грађанске.

У наредном поглављу, обрадићемо спољашње и унутрашње уређење судског система Србије, односно домаћи законодавни оквир судске власти, врсте судова у Србији, врсте већа која се појављују у нашим судовима и облике специјализације кривичног судства.

У четвртном поглављу анализираћемо начела по којима је уређено наше судство, односно, после обраде сваког, даћемо закључак о поштовању и адекватном правном регулисању истог у нашем судском систему. Посебну пажњу посветићемо начелу независности и гаранцијама за његово поштовање које даје наш уставотворац, са освртом на међународне стандарде судске независности. О начелу судске независности биће говора и у наредна три поглавља, с обзиром да је ово начело уско повезано са темама којима се бавимо у тим поглављима.

У петом поглављу, бавићемо се начином именовања судија и поступком за стицање својства судије код нас, са анализом предности и недостатака различитих модела именовања судија и упоредно-правним освртом на начине именовања у другим правним системима.

Шесто поглавље, посвећено је обради разлога и услова за престанак судијске функције.

У последњем поглављу, говорићемо о Високом савету судства, као независном државном органу који би требало да буде гарант судске независности и компетентности судијског кадра и сличним органима у другим државама који су били инспирација нашем уставотворцу да оформи један овакав орган.

Приликом обраде сваког поглавља навешћемо евентуално уочене недостатке у нашем судском систему, са предлозима за превазилажење истих.

Опис истраживања

Предмет истраживања: Предмет истраживања овог рада је сагледавање судског системе Републике Србије, односно базичних принципа уређења и организације судова, врста судова, начина именовања судија и поступка за стицање својства судије, услова и разлога за престанак судијске функције и организације и састава Високог савета судства.

Циљ истраживања: Наш главни истраживачки циљ је анализирање мреже судова у Србији са намером да утврдимо да ли постоји простор да се та мрежа побољша, односно да се основни принципи на основу којих је наше судство уређено евентуално модификују и подробније регулишу правним прописима.

Хипотезе које су проверене истраживањем:

1. Устав Републике Србије није јасно дефинисао правни оквир у коме суд делује.
2. Начин именовања судија није у складу са начелом независности.
3. Статус судија, у смислу сталности судијске функције, није адекватно обезбеђен Уставом.
4. Високи савет судства, не даје довољне гаранције за независност судства.

Метод истраживања: приликом проучавање ове теме користили смо догматскоправни метод, упоредноправни метод, и историјскоправни метод.

1. Појам суда

Појам суда, најпре је одређен у Уставу и Закону о уређењу судова¹. На основу тако одређеног појма суда, наши правни теоретичари дали су своје дефиниције суда и судске власти. Све те дефиниције садрже исте елементе, односно у свакој се говори како су судови независни државни органи и да врше судску власт. Према томе, на основу пресека дефиниција појма суда из Устава, закона, уџбеника и научних радова, наших цењених правних теоретичара, можемо издвојити једну сажету, општу дефиницију појма суда.

Она гласи овако: судови су државни органи који врше судску власт и у томе су независни од законодавне и извршне власти.

Иначе као посебни и независни државни органи, који своју функцију врше на основу закона, судови су настали у новом веку, после Велике француске револуције.² Функција суђења у смислу функције расправљања и отклањања спорова између припадника једне исте државе, једна је од најстаријих државних функција и до тада је припадала монарху и парламенту. Монарх је био главни носилац функције суђења све до пред крај средњег века, а послове суђења обављали су и феудалци, црква и самоуправни судови. Парламент је при крају средњег века преузео од монарха функцију суђења, да би се она онда од њега одвојила као посебна функција која припада судовима.³

Можемо рећи да је једна од највећих тековина савремене државе то што је та функција коначно одвојена од функције стварања права (законодавства) и што је великим својим делом поверена на вршење посебним државним органима, судовима и посебним професионалним државним службеницима, судијама.⁴ Тек

¹ „Службени гласник РС“, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 101/2011, 101/2013.

² Изузетак од овог општег правца је Енглеска, у којој је до формирања државних судова дошло одмах после „Славне револуције“ од 1688. Све до формирања државних судова, слободним људима могли су судити само судови „перова“, тј. судови једнаких, састављени од људи припадника истог staleжа, који су поред краљевог суда били једни од многих средњовековних судова.

³ Милосављевић, Б., *Уставно право и организација правосуђа*, Организација за правну едукацију и културу права “proiuris”, Биг штампа, Београд, 2009. , стр. 121.

⁴ Марковић, Р., *Уставно право и политичке институције*, Правни факултет Универзитета у Београду, Службени гласник, Београд, 2009. стр. 507.

када су функције стварања и примене права одвојене једна од друге, створени су услови за самосталност судске власти, односно за владавину права.

Ширењем теорије о подели власти, судска власт и судови постају, функционално и организационо, трећа власт. Судска власт постаје одвојена, самостална и независна функција.

Судска власт, осим што је независна и одвојена од друге две гране власти, од њих се значајно и разликује. Тако док се законодавство састоји у одређивању општих правних правила, употребом индуктивне методе и посматрањем неодређеног броја случаја, судска власт се састоји у примењивању тих општих правила на посебне случајеве, применом дедуктивне методе. Судска пресуда, сматра Слободан Јовановић, „налази се већ садржана у закону, одакле судија има само да је извуче“.⁵

Међутим, због објективне немогућности законодавца да предвиди све животне ситуације и у складу са њима донесе општа правна правила која ће на њих применити, у англосаксонском правном систему постоји једно знатније одступање у виду праксе прецедената (преседана). Улога англосаксонских судова је шира од судова у замљама са континенталним правним системом, јер први могу и да стварају прецеденте када нема правила закона, а други не могу. Прецедент је правило постављено у претходној одлуци којег се суд мора држати у наредној одлуци исте врсте. Ранија одлука обавезује суд да поступа по њој, да се држи већ одлученог (*stare decisis*), све док се судска пракса не измени. На овај начин, обезбеђује се усавршавање правног система (тј. попуњавање правних празнина), његов континуитет и извесност (тј. извесност да ће слични случајеви бити решавани на сличан начин). Осим тога, прецеденти пружају суду једну дозу комодитета, мањег напора у решавању проблема.

Наравно да се и у државама са континенталним правним системом води рачуна о вођењу уједначене судске праксе, (код нас се о томе стара Врховни касациони суд, изношењем начелних правних ставова) с тим да је то ипак на нивоу тежње, али не и обавезе, за разлику од држава са англосаксонским правним системом.

⁵ Ibidem.

С тим у вези, Карл Фридрих наводи речи америчког судије Кардоза (Cardozo), који је моћ прецедената оценио као „моћ угажене стазе“.

Што се управе тиче и она, као и суд, примењују закон на појединачне случајеве и на основу тога, издаје појединачно правно правило. У оба случаја се једна појединачна ситуација подводи под правило закона. Међутим, управа вршећи своју функцију покрива оне ситуације у којима нема спора о праву. Чим се појави спор, таква ситуација, постаје судска ствар. У тим случајевима суд треба да одлучи да ли она потпада под правила одређеног закона или не. Зато се каже да управа решава ванспорне правне ситуације, а суд оне које су спорне. Судови, дакле, решавају спорове о праву.

На основу претходно изнетог, можемо рећи да је **спор о праву** кључни појам помоћу кога се судска власт разликује од других државних власти.

Иначе, суштину судске функције чине две врсте таквих спорова. Прво, то су спорови између приватних лица о њиховим правима и обавезама, тзв. грађанскоправне парнице, које решава грађански суд. Другу врсту, чине спорови који се воде због учињеног кривичног дела и изрицања санкције – спорови о постојању кривичног дела и кажњавању починиоца. Њих решавају кривични судови у кривичном поступку. Уз те две основне врсте спорова, судска функција обухвата и решавање низа других специјалних врста спорова, какви су спорови о законитости управних аката (управни спорови), трговински, царински, прекршајни, радни и други спорови⁶.

Спор подразумева две стране, једну која тврди да јој је повређено неко право и која захтева решавање спорне ситуације и другу која је означена као наносилац те повреде и која има право да се брани. Осим постојања спора, неопходна је и иницијатива прве стране за покретање судског поступка. Другим речима судска власт није спонтана као друге две гране власти које се самостално активирају, већ је њена акција условљена спољним фактором, односно иницијативом.

⁶ Милосављевић, Б., *op. cit.*, стр. 122.

Кад суд донесе одлуку у једном спору и њоме разреши спорну ситуацију, та његова одлука (пресуда) има карактер законске истине, па се каже да судови изричу дефинитиван став о праву у појединачним случајевима. Право тада гласи онако како је изрекао суд. Правноснажно пресуђена ствар је завршена ствар – *res iudicata*. Отуд правило о забрани поновног суђења у истој ствари (*ne bis in idem*). Одлука суда је извршна и може се, кад је потребно, спровести принудним путем. Судску одлуку не могу ни једна друга власт или приватно лице да оспоравају или мењају. Без доношења нове судске одлуке, једино се помиловањем или амнестијом може да изречена казна опрости у целини или делимично.⁷

Према томе, можемо рећи да судска власт обухвата две ствари, две операције: прво, власт изрицања права, тј. власт тумачења, али често и стварања права, друго, власт доношења извршне одлуке, којој се даје ауторитет пресуђене ствари (*chose jugée*). Иначе појам пресуђене ствари утврдио је још Модестинус у Дигестама Јустинијановим: *Res iudicata dicitur, quae finem controversiarum pronuntiatione iudicis accipit: quod vel absolute contigit* (Пресуђеном сматра се ствар код које је одлуком судије завршен спор, било да је у питању осуда било ослобођење).⁸

⁷ Милосављевић, Б., *op. cit.*, стр. 123.

⁸ Марковић, Р., *op. cit.*, стр. 506.

2. Врсте судова

Како је судска функција сложена, једна врста судова за вршење те функције није довољна. Према томе, на основу многобројних критеријума, судове можемо поделити на више различитих врста.

Најпре, судови се могу поделити на *редовне* и *ванредне*.

Редовни судови су они чија се организација и поступак који се пред њима води заснивају на општеприхваћеним правним стандардима.

Ванредни судови, без обзира на то да ли се оснивају као стални или привремени, су они који у погледу своје организације или поступка који се пред њима води одступају од неког општеприхваћеног правног стандарда.

На пример, суд састављен од државних службеника, које је за судије у једном случају или броју случајева које повезује одређени критеријум, поставио министар правде, или суд пред којим окривљени нема могућности да добије стручну одбрану или је искључено његово право да изјави правни лек против донете пресуде, био би ванредни.

У Србији су сви судови редовни. Иначе ванредни судови су постојали и код нас у историји (нпр. Суд за заштиту народа и државе по Закону из 1929. године), а у свету понегде постоје и данас.⁹

Редовне судове даље можемо поделити на судове *опште* надлежности и *специјализоване* судове. Судови опште надлежности су они који суде све кривичне (за сва кривична дела и свим учиниоцима кривичних дела) и грађанске ствари, осим оних из надлежности специјалних судова. Специјални судови суде само за одређена кривична дела или само одређеним учиниоцима кривичних дела (*ratione materie* или *intuitu personae*) који су из неког разлога изузети испод јурисдикције судова опште надлежности. Специјализовани судови су, као и судови опште надлежности, редовни судови, јер имају редовну организацију и воде редован поступак, само што су организација и поступак, прилагођени посебном предмету

⁹ Грубач, М., *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2009. , стр. 76.

суђења и личности окривљеног. Најчешће врсте специјализованих судова у свету су судови за малолетнике и војни судови.

У зависности од тога, да ли састав судских већа чине само судије по позиву, или и судије по позиву и грађани, судови могу бити *позивни* (без грађана), *мешовити* (у којима грађани суде равноправно са судијама по позиву), и *поротни* (у којима грађани одлучују о чињеничним, а судије по позиву о правним питањима)¹⁰. Наши судови су или мешовити или позивни.

Даље, једна од суштински значајних подела за разумевање организације судова је подела судова према *рангу* и *степену*, односно инстанци. Постоје судови нижег и вишег ранга и судови нижег и вишег степена или инстанце. Судови нижег и вишег ранга постоје кад се за суђења у првом степену образују најмање два суда.

Првостепена стварна надлежност се тада дели између тих судова, од којих су једни нижег, а други вишег ранга. Судови вишег ранга тада суде у првом степену за дела са вишом запрећеном казном и одређена, таксативно набројана кривична дела, а судови нижег ранга за лакша кривична дела. Оваква подела не постоји у судским системима који имају само један првостепени суд, јер се сва првостепена суђења обављају пред истим судом, односно целокупна стварна надлежност припада првостепеном суду.

Сваки првостепени суд, је суд нижег степена у односу на жалбени другостепени суд, који је даље суд ниже инстанце (степен) у односу на трећестепени суд.

Дакле суд првог степена је онај који поступа по тужби овлашћеног тужиоца и после спроведеног поступка доноси прву одлуку о кривичном (у парници о парничном) случају. Суд вишег степена (инстанце) је онај пред којим се само наставља започети процесноправни однос поводом уложеног правног лека против одлуке суда ниже инстанце.¹¹ Суд најниже (прве) инстанце је првостепени суд, а судови више инстанце су судови правних лекова.

Организација судског система, често зависи и од политичког уређења односне земље. Тако у државама које су уређене на федералном принципу судски систем може бити јединствен, али може бити и са подељеном надлежношћу, па у

¹⁰ Англосаксонски правни систем.

¹¹ Грубач, М., *op. cit.*, стр. 77.

тим случајевима имамо судове федерације и судове федералних јединица (као у САД).

Због интереса међународне заједнице да извршиоце одређених кривичних дела адекватно процесуира (и казни), без обзира да ли је за та дела надлежан неки од домаћинских судова, формирани су и међународни судови.

У складу са овим критеријумом, судове можемо поделити на *домаће* и *међународне*. Један од најзначајнијих је Стални међународни кривични суд са седиштем у Хагу, основан на дипломатској конференцији ОУН у Риму 1988. године.¹² Тај суд је надлежан за суђење кривичних дела геноцида, злочина против човечности и ратних злочина, и „агресије“, кад буду установљени елементи бића тог кривичног дела. Његова надлежност је комплементарна надлежностима домаћих судова (чл. 1. Статута). Пре сталног Међународног суда основан је *ад хок* Међународни кривични трибунал за кривично гођење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на подручју бивше Југославије од 1991. године, такође са седиштем у Хагу. Правила о поступку пред тим судом (Rules of Procedure and Evidence), представљају мешавину правила савременог кривичног поступка англоамеричког и европског континенталног типа.¹³

Осим ових основних критеријума, судове можемо поделити још по бројним критеријумима, па тако имамо судове о чињеницама и судове о праву (касациони судови), сталне и привремене (*ад хок*), истражне и пресудне (према критеријуму поделе функционалне надлежности)¹⁴, итд.

Веома значајна за наш рад је подела према врсти предмета коју суд решава, односно подела на кривични и грађански суд. Овој подели посветићемо посебну пажњу у наредним пасусима рада.

¹² Испунио је услове за почетак рада у 2002. години.

¹³ Грубач, М., *op. cit.*, стр. 78.

¹⁴ Истражни судови су они који воде претходни кривични поступак, а пресудни судови одлучују о кривичној ствари. Истражни и пресудни суд најчешће нису посебне организационе јединице, већ чине једну организацију. Ипак поједини судови могу да буду само пресудни.

2.1. Грађански и кривични суд

За вршење судских функција у кривичним стварима, код нас не постоје посебни кривични судови. Суд је јединствен и у његову надлежност спадају суђења и кривичних и грађанских ствари, као и других, ако је то законом предвиђено. Судије се бирају за суд, не за одређену врсту суђења, а које ће предмете судити зависи од интерног распореда рада у суду¹⁵. Због тога, можемо рећи да појам кривични суд означава онај састав суда који је стварно и месно надлежан да расветљава и решава кривичне ствари.

Често се поставља питање да ли је бољи систем раздвојених или спојених судова.

Разлози за одвајање кривичних судова од грађанских су бројни. Као главни разлог можемо издвојити нужност специјализације судија за одређену врсту предмета како би се повећала неопходна ефикасност у раду. Како су кривични предмети сложенији и осетљивији, јер се у њима одлучује о најосновнијим људским правима, кривичном судији су потребна специјална знања, посебно у области утврђивања чињеница и познавања човека. Чињеница је да се та знања лакше стичу и усавршавају када се судија бира за посебну врсту суда и када читаву каријеру проведе радећи исту врсту предмета. Због тога у појединим државама постоје посебни кривични и посебни грађански судови.

Међутим, специјализација није искључена ни у јединственом суду. Како је кривичном судији потребно и знање грађанског права јер не ретко у кривичном поступку одлучује о имовинскоправном захтеву, веома је корисно што лако може контактирати судију који суди у грађанскоправним предметима, односно што у таквом систему и сам може имати искуства у раду са том врстом предмета уколико је раније био распоређен да суди у грађанском већу. Принцип јединства судова је оправданији и са аспекта економичности, јер омогућава заједничко коришћење истих ресурса (административног и техничког особља, зграда, итд).

¹⁵ Грубач, М., *op. cit.*, стр. 74.

Према томе, због подједнаке могућности специјализације судија у оба система, а знатније економичности система јединства судова, у савременом праву је углавном прихваћен овај систем.

3. Врсте судова у Републици Србији и њихово уређење

Судска власт је јединствена на територији Републике Србије. Судска власт у Републици Србији припада судовима опште и посебне (специјализоване) надлежности. Установљавају се и укидају само законом, али није допуштено оснивање привремених, ванредних или преких судова. У различитим врстама судских поступака редовни судови одлучују о грађанским, кривичним, привредним и управним стварима.

Судови опште надлежности су основни судови, виши судови, апелациони судови и Врховни касациони суд.

Судови посебне надлежности су привредни судови, Привредни апелациони суд, прекршајни судови, Прекршајни апелациони суд и Управни суд.

Основни суд се оснива за територију града, односно једне или више општина, а виши суд за подручје једног или више основних судова.

Апелациони суд оснива се за подручје више виших судова.(чл. 11. ЗУС)

Сви ти судови повезани су, организационо и функционално, у једну хијерархијску пирамидалну целину.

Највиши суд у Републици Србији је Врховни касациони суд. Седиште Врховног касационог суда је у Београду и његова надлежност се простире на територију читаве републике. Осим Врховног касационог суда, у судове републичког ранга спадају и Привредни апелациони суд, Прекршајни апелациони суд и Управни суд, сви са седиштем у Београду. Прекршајни апелациони суд и

Управни суд имају своја одељења у Крагујевцу, Нишу и Новом Саду, у којима трајно суде и предузимају остале судске радње.

3.1. Законодавни оквир судства у Србији

Судови су самостални и независни државни органи који врше судску власт. Установљени су да штите слободе и права грађана, законом утврђена права и интересе правних субјеката и да обезбеђују уставност и законитост (чл. 1. ЗУС).

Изричито је такође прописано да је судска власт независна од законодавне и извршне власти, а судија суди и пресуђује само на основу Устава, закона, и других општих аката и по својој савести, и у свом раду је независан.

У складу са чињеницом да је судска власт једна од три гране власти, чији се однос заснива на равнотежи и међусобној контроли, Устав, у оквиру дела који је посвећен уређењу власти у Републици Србији, сасвим оправдано, посебну пажњу посвећује управо овој власти и при том, изричито наглашава да се организација, оснивање, надлежност, уређење и састав судова уређују законом (чл. 143. ст. 2. Устава Републике Србије).¹⁶

Питања везана за уређење и организацију судова у републици Србији решена су следећим законским текстовима: Законом о уређењу судова¹⁷, Законом о судијама¹⁸, Законом о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава¹⁹ и Законом о Високом савету судства²⁰. Поред сета правосудних закона, који се искључиво односе на ову проблематику, и Закоником о кривичном поступку²¹, решена су бројна питања везана за кривични суд уопште. То су нпр. питања везана

¹⁶ Бејатовић, С., *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2010. , стр. 132.

¹⁷ „Службени гласник РС“, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 101/2011, 101/2013.

¹⁸ „Службени гласник РС“, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 121/2012, 101/2013.

¹⁹ „Службени гласник РС“, бр. 101/2013.

²⁰ „Службени гласник РС“, бр. 116/2008.

²¹ „Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014.

за састав кривичних судских већа, питања надлежности кривичног суда и бројна друга питања.²²

Од значаја за наш правосудни (судски) систем су и Закон о малолетним учиниоцока кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица²³, којим се уређује положај малолетника у кривичном поступку, као и Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању дела организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела²⁴ и Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку против учинилаца ратних злочина²⁵ којима се у оквиру постојећих правосудних органа установљавају посебне организационе јединице за поступање у појединим кривичним стварима.

3.2. Судови у Републици Србији према степену

Првостепени судови у Републици Србији су основни и виши судови, с' тим што су основни судови нижег ранга и пресуђују правне ствари мење сложености, (суде у предметима за кривична дела за која је као главна казна прописана новчана казна или казна затвора до десет и дест година), док су судови вишег ранга, виши судови, и они суде сложеније правне ствари, тј. ствари од већег друштвеног значаја (суде у предметима за кривична дела за које је као главна казна прописана казна затвора преко десет година), и воде поступак за кривична дела за која је законом предвиђена блажа казна, али су она сврстана у надлежност виших судова. Ту, према Закону о уређењу судова, спадају кривична дела против Војске Србије, одавање државне тајне, изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости, прање новца, примање и давање мита, одавање службене тајне,

²² Бејатовић, С., *op. cit.*, стр. 133.

²³ „Службени гласник РС“, бр. 85/2005.

²⁴ „Службени гласник РС“, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 32/2013.

²⁵ „Службени гласник РС“, бр. 67/2003.

кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика, убиство на мах, силовање итд.

Виши суд је надлежан и за вођење у првом степену поступка према малолетницима.

У одређеном броју случајева виши суд може бити и другостепени суд.

Виши суд је непосредно виши суд у односу на основни суд, у случајевима када одлучује о жалбама на одлуке основних судова, које се односе на:

1. мере за обезбеђење присуства окривљеног,
2. кривична дела за која је прописана новчана казна и казна затвора до пет година,
3. решења у грађанскоправним споровима, на пресуде у споровима мале вредности и у ванпарничним поступцима (чл. 23. ЗУС).

Апелациони суд је другостепена судска инстанца и оснива се за подручје више виших судова. Апелациони суд је непосредно виши суд у односу на виши суд и основни суд. Апелациони суд је суд правног лека и у Србији постоје четири апелациона суда. У Београду, Крагујевцу, Нишу и Новом Саду.

Апелациони суд одлучује и о сукобу надлежности нижих судова са свог подручја, ако за одлучивање није надлежан виши суд, о преношењу надлежности основних и виших судова кад су спречени или не могу да поступају у некој правној ствари и врше друге послове одређене законом. У теоријско-терминолошком смислу, сваки суд који је другостепени у односу на одређену одлуку против које је уложена жалба, представља апелациони суд, јер решава о апелацији, односно жалби, као редовном правном леку.²⁶

Врховни касациони суд је трећестепена и највиша судска инстанца, и непосредно је виши суд у односу на апелациони суд. Како је то највиши суд у земљи, Врховни касациони суд је непосредно виши суд и у односу на другостепене судове посебне надлежности, односно непосредно је виши суд и у односу на Привредни апелациони суд, Прекршајни апелациони суд и Управни суд.

²⁶ Шкулић, М., *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2011. , стр. 88.

Врховни касациони суд одлучује о жалбама против другостепених одлука апелационих судова, кад је таква жалба изузетно дозвољена а такође решава и о захтеву за заштиту законитости. Поред тога, Врховни касациони суд одлучује о сукобу надлежности између судова, ако за одлучивање није надлежан други суд, као и о преношењу надлежности судова ради лакшег вођења поступка или других важних разлога. Врховни касациони суд утврђује начелне ставове у циљу јединствене примене закона и других прописа који су од значаја за судску власт, разматра примену закона и других прописа, као и рад судова, што је од огромне важности за судску праксу. И иначе, одлуке Врховног касационог суда и његова установљена, тј. устаљена пракса имају по логици ствари, велики ауторитет за све ниже судове и снажно утичу на њихове ставове у односу на решавање појединих кривичноправних питања.²⁷

Сви начелни правни ставови и одлуке Врховног касационог суда, битне за праксу судова, објављују се у посебној збирци и на сајту Врховног касационог суда.

3.3. Судска већа

Функцију суђења кривични суд реализује у *инокосном* и *зборном* саставу.

У инокосном саставу појављује се председник већа основног и вишег суда, председник већа и судија извештач апелационих судова и Врховног касационог суда и судија појединац основног суда, који пресуђује кривичне ствари предвиђене кривичнопроцесним прописима. Извесне делатности које припадају функцији суђења у најширем смислу, предузима и председник суда, основног, вишег, апелационог и Врховног касационог суда.²⁸

Кривични суд у зборном саставу појављује се у форми судских већа која постоје у свим судовима. Састав ових већа може да се разликује по броју и по

²⁷ Шкулић, М., *op. cit.*, стр. 89.

²⁸ Ђурђић, В., Стевановић, Ч., *Кривично процесно право – општи део*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2006., стр. 104.

врсти судија. Уколико за критеријум поделе узмемо врсту судија који чине већа, можемо разликовати *мешовита већа* и *већа позивних судија*. Док су мешовита већа састављена и од судија по позиву и од судија поротника, позивна већа чине само судије по позиву, односно судије професионалци.

Мешовита већа даље, у зависности од бројног састава, могу бити мала и велика већа. Мало веће је састављено од једног судије и двоје судија поротника, а велика већа од двоје позивних судија и троје судија поротника.

Иначе, мала већа, овлашћена су за првостепено суђење на главном претресу за кривична дела за која је прописана казна затвора преко осам година, а до двадесет година.

Велико веће суди у првом степену за кривична дела за која је прописана казна затвора од тридесет до четрдесет година, а такође и у другом степену (апелациони суд) кад се о жалби одлучује на претресу.

За разлику од мешовитог већа које се јавља само у првом и евентуално у другом степену, веће позивних судија јавља се у све три судске инстанце. Такође, ово веће је надлежно да решава у поступку по ванредним правним лековима. Бројни састав већа позивних судија може бити три и пет.

У првостепеном поступку веће позивних судија чине три члана, а надлежно је да о појединим питањима одлучује изван главног претреса (ванпретресно веће).

У другостепеном поступку, ово веће јавља се као судеће веће кад се по жалби одлучује у седници већа а не на претресу, и може имати двојак бројни састав, зависно од тежине кривичног дела. Када су у питању кривична дела за која је прописана казна затвора до двадесет година, ово веће је састављено од троје позивних судија, а када је у питању кривично дело за које се може изрећи казна затвора од тридесет до четрдесет година и за кривична дела за која је надлежно јавно тужилаштво посебне надлежности, ово веће чини пет позивних судија.

У Врховном касационом суду постоје само већа позивних судија и она броје пет чланова. Иначе, када су у питању поступци за кривична дела организованог криминала и злочина против човечности, веће позивних судија, тада је надлежно да суди и на главном претресу, у првом степену. Таква већа постоје само при специјалном суду (вишем суду) у Београду.

3.4. Учешће грађана у суђењу

Већ смо поменули да грађани у својству поротника учествују у доношењу судских одлука (мешовита већа). Учешће грађана у суђењу обезбеђује контролу суда од стране грађана и у складу је са основним начелима демократски уређених држава каква је и наша.

Међутим, код нас не постоји прави поротни систем, односно поротни систем какав постоји у државама са англосаксонским правним системом, где грађани у саставу пороте одлучују о постојању кривице, док је судији препуштено вођење поступка, одлучивање о правним питањима и изрицање казне, ако порота претходно донесе одлуку да је окривљени крив за дело које му се ставља на терет.

Иначе, овај систем се често критикује у круговима стручне јавности као скуп и недовољно ефикасан, мада и даље опстаје углавном из разлога дубоко укорене традиције.

Што се тиче нашег „мешовитог“ система, односно комбинованог састава већа и он трпи бројне критике у теорији и пракси.

Као главне мане оваквог система истичу се велика пасивност судија поротника, њихова недовољна стручност и образовање у области права, и начин именовања истих.

Иако су ове примедбе оправдане сматрамо да се ови недостаци комбинованог састава судских већа могу превазићи.

Разматрајући могућност укидања судија поротника, дошли смо до закључка да то ипак не би било оправдано, с обзиром да је начело зборности суђења уставни принцип који се мора поштовати, а било би и врло компликовано и скупо ангажовати само судије професионалце или мењати бројчани однос судија професионалаца и судија поротника у корист првих. Делимично решење овог проблема назире се у проширивању надлежности судије појединца, међутим на овај начин се, као што смо већ споменули, нарушава, односно слаби уставни принцип зборности суђења.

Нека од решења која би смо предложили за решавање овог проблема, а која предлажу и поједини наши правни стручњаци, односе се на бољу селекцију и поштравање услова за именовање судија поротника.

Сматрамо да би најреалније било предвидети обавезно правно образовање или искуство у некој научној области која би била од значаја за решавање судских предмета, као што је то случај са поротницима у поступку према малолетницима. Када је у питању начина именовања и предлагања истих, сматрамо да би то требало да ради независно судско тело које је састављено искључиво од судија професионалаца, а не политичких личности или оних који су под утицајем политичких центара моћи, као што је то сада случај.²⁹

3.5. Облици специјализације кривичног судства

Ради ефикаснијег решавања кривичних дела организованог криминала и ратних злочина, код нас је извршена одређена специјализација кривичног судства. Ова специјализација је законски регулисана Закоником о кривичном поступку као *lex generalis*, и одговарајућим законима³⁰ који представљају *lex specialis*.

За поступање у предметима организованог криминала надлежан је Виши суд у Београду као првостепени за територију републике Србије, што представља облик концентрације стварне и месне надлежности. За одлучивање у другом степену у предметима кривичних дела организованог криминала, надлежан је апелациони суд у Београду. Исто као и у односу на поступке за кривична дела организованог криминала, за кривична дела против човечности и међународног хуманитарног права, надлежан је у првом степену Виши суд у Београду, док је за одлучивање у другом степену надлежан непосредно виши суд, тј. апелациони суд у Београду.

²⁹ Судије поротнике именује Високи савет судства на предлог министра правде.

³⁰ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела и Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку против учинилаца ратних злочина.

Наиме, у овим судовима формирају се посебна одељења. То нису посебни специјални судови, као што се то понекад наводи у средствима јавног информисања, већ је у питању облик специјализације кривичног судства.

Када је у питању поступак према малолетницима, ту такође имамо одређени облик специјализације. Она се пре свега огледа у условима које је потребно да испуњавају чланови већа које је надлежно да суди малолетним лицима. Такође, и додељивање надлежности вишим судовима да воде првостепени поступак према малолетницима указује на интенцију законодавца да постигне одређену специјализацију судија који поступају у овој врсти предмета, с обзиром да је број виших судова мањи од броја основних, па је и специјализацију судија лакше спровести.

У овом случају, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица представља *lex specialis*.

Као што смо претходно поменули, у првом степену поступак се води пред судијом за малолетнике и већем за малолетнике вишег суда. Веће за малолетнике у првостепеном суду је састављено од судије за малолетнике и двојице судија-поротника, по правилу различитог пола, а судија за малолетнике је председник већа (чл. 42. ст. 2-3. ЗМ). У другом степену је надлежно веће за малолетнике територијално надлежног апелационог суда, које је састављено од тројице судија и одређује се распоредом послова у том суду (чл. 43. ст. 1. ЗМ), а то веће одлучује о жалбама против одлука већа за малолетнике првостепеног суда, жалбама против решења јавног тужиоца за малолетнике и судије за малолетнике, када је то предвиђено Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, односно кад је тим законом прописано да одлучује веће за малолетнике непосредно вишег суда (чл. 43. ст. 2. ЗМ). Када веће за малолетнике апелационог суда, суди на претресу, састављено је од двојице судија и тројице судија поротника (чл. 43. ст. 3. ЗМ).

Специјализованост судија за малолетнике је формалног карактера, што значи да се на одговарајући званичан начин потврђује да конкретан судија испуњава услове да поступа у својству судије за малолетнике. Ово правило важи и за друге службене актере поступка према малолетницима (јавни тужилац за малолетнике и полицајац

за малолетнике), као и у погледу стручног лица које је у функцији одбране малолетника (бранилац за малолетнике).

Према Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица „судије за малолетнике и судије већа за малолетнике морају бити лица која су стекла посебна знања из области права детета и преступништва младих“ (чл. 44. ст. 1. ЗМ). Судије поротници се бирају из редова наставника, учитеља, васпитача, као и других стручних лица, која имају искуство у раду са децом и младима (чл. 44. ст. 2 ЗМ).

Поред тога и у кривичним поступцима чији су предмет одређена кривична дела учињена на штету малолетника, важи принцип специјализације његових основних актера. То је велика новина у нашем кривичном процесном законодавству, која је иначе, у складу са неким најновијим тенденцијама савременог кривичног процесног права.³¹ Дакле, специјализацији субјеката општег кривичног поступка неопходна је и у случајевима у којима се малолетник појављује као оштећени одређеним кривичним делима³². И у таквом кривичном поступку већем председава судија који је стекао посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица (чл. 150. ст. 1. ЗМ).

Према томе, судије за малолетнике морају имати одређене сертификате којима се потврђује да су испунили услове да воде поступак према малолетницима. „О стицању посебних знања и стручном усавршавању лица која раде у области права детета, преступништва малолетника и кривичноправне заштите малолетних лица, стара се Правосудни центар за обуку и стручно усавршавање у сарадњи са ресорним министарствима Владе Републике Србије, научним установама, стучним и професионалним удружењима и невладиним организацијама. Центар организује редовна стручна саветовања, провере знања и дуге облике додатних стучних усавршавања и сталне обуке судија за малолетнике, јавних тужилаца за малолетнике, судија и јавних тужилаца који поступају у кривичним предметима за одређена кривична дела којима су оштећени малолетници (чл. 150. ЗМ), полицајаца, стручних лица органа социјалне заштите, завода и установа за

³¹ Шкулић, М., *op. cit.*, стр. 91.

³² Таксативно су набројана у чл. 150 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, и има их двадесет седам.

извештење заводских санкција, адвоката и других стручних лица, а о обављеним проверама знања и стручним усавршавањима Правосудни центар издаје одговарајуће сертификате“ (чл. 165. ЗМ).

3.6. Унутрашње уређење судова

У судовима у којима више веће или судија појединаца поступа у истој правној области, формирају се судска одељења. Судским одељењем руководи председник одељења, кога по прибављеном мишљењу судија одељења, поставља председник суда. На седници судског одељења разматра се рад одељења, правна питања, начини побољшања рада и стручности судија, судијских помоћника и судијских приправника и друга питања од значаја за одељење.

У суду са већим бројем судија, формира се и одељење судске праксе. Одељење судске праксе прати и проучава праксу судова и међународних судских органа и обавештава судије, судијске помоћнике и судијске приправнике о правним схватањима судова. Одељењем судске праксе руководи судија кога одређује председник суда (чл. 38. ЗУС).

У вишим и апелационим судовима постоје одељења за кривичне поступке против малолетника и за радне спорове. Као што смо већ рекли, при вишем и апелационом суду у Београду постоје и посебна одељења за кривична дела организованог криминала и ратних злочина. Та одељења се често називају „Специјални суд за организовани криминал и Специјални суд за ратне злочине“, међутим то је само устаљен назив за ова одељења.

Када говоримо о унутрашњој организацији судова, требало би споменути и заједничку седницу одељења, и седницу свих судија. Заједничка седница одељења сазива се кад је за разматрање правног питања потребна сарадња најмање два одељења, док се на седници свих судија разматрају извештаји о раду суда и судија, одлучује о покретању поступка за оцену уставности закона и законитости прописа и других општих аката, разматра примена прописа којима се уређују питања из

делокруга судова, даје мишљење о кандидатима за судије и судије поротнике и одлучује о другим питањима важним за цео суд. Иначе, седницом одељења и седницом свих судија руководи председник суда.

4. Начела уређења и организације судова

Као и остале две гране власти и судска власт је уређена у складу са одређеним начелима која прописују Устав и закони који се баве материјом уређења и организације судова. У тексту који следи набројаћемо и објаснити та начела и дати своје мишљење о евентуалним недостацима појединих начела, са предлозима за њихову допуну или измену, у смислу побољшања, односно правног регулисања и обезбеђивање поштовања истих у пракси.

Дакле, уређење и организација судова засновани су на следећим начелима: а) начелу јединства судског система, б) начелу легалитета в) начелу зборности у вршењу судијске функције, г) начелу учешћа грађана у суђењу, д) начелу јавности, ђ) начелу вишестепености одлучивања и е) начелу самосталности и независности судова.

4.1. Начело јединства судског система

Устав Србије прописује да је судска власт на територији Србије јединствена (чл. 142. ст. 1. Устава Републике Србије).

Јединство судског система обезбеђује се кроз организацију судства, коју регулишу Устав и закони. Организацију судства чини јединствен, међусобно повезан систем судских институција (нижих и виших судова, судова опште и

посебне надлежности) на чијем је челу највиши суд. Између њих су компетенције подељене по садржини (стварна надлежност), а територијално деловање разграничено (месна надлежност).

Поред организационог аспекта, начело јединства судског система укључује и усклађену праксу судова. Томе је посвећен део надлежности највише судске инстанце (Врховни касациони суд). Ради се о активностима на уједначавању судске праксе, што подразумева едуковање и саветовање судија нижих судских инстанци и формирање јединствених ставова приликом тумачења одређених правних питања.

4.2. Начело легалитета

У уставној држави, сви органи власти делују у границама права. Начело легалитета претпоставља да је суд приликом поступања и остваривања својих надлежности везан Уставом и законом. Независност судства (о којој ћемо говорити) не подразумева независност у односу на Устав и законе. Начело легалитета, заједно са начелом независности осигурава да закон буде једнак за све и када штити и када кажњава. Начело легалитета и инструменти који обезбеђују његову примену гарантују да ће Устав и закон бити основ и оквир поступања суда приликом суђења, као и да ће у суђењу бити искључен сваки вид арбитрерности и самовоље као и било који вид политичког или другог утицаја на поступање суда. Правни прописи треба да успоставе јасне критеријуме за границе у којима се суд креће приликом поступања и обављања својих надлежности.³³

Иако се ради о начелу које је од суштинског значаја за функционисање суда, мишљења смо да је наш уставотворац направио одређене пропусте приликом дефинисања правног оквира у коме суд поступа.

³³ Пајванчић, М., Бељански, С., *Уставно право и правосудно организационо право*, Организација за правну едукацију и културу права "proiuris", Биг штампа, Београд, 2003. , стр. 29.

Заправо, с једне стране, у Уставу се наводи да судови суде на основу Устава, закона и других општих аката (предвиђених законом), општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора (чл. 142. ст. 2. Устава Републике Србије), што значи да се приликом суђења суд може позвати и на међународне правне изворе. Са друге стране у делу Устава који регулише независност судија, Устав прописује да је судија у вршењу судијске функције независан и потчињен само Уставу и закону (чл. 149. ст. 1. Устава Републике Србије).

С обзиром да се ове две норме не поклапају, а регулишу исто питање, намеће се дилема, да ли су судије у вршењу своје функције везане општеприхваћеним правилима међународног права или не?

Сматрамо, да би ове норме требало ускладити, јер је због њихове неподударности остављен простор за различита тумачења правног оквира у коме суд делује, односно, који правни извори обавезују судије приликом поступања, што даље може изазвати и практичне последице у судским поступцима.

4.3. Начело зборности

Начело зборности односи се на бројни састав судова. Наиме, судови раде на расветљавању и решавању правних предмета, по правилу, у зборном саставу као колегијална тела, тј. у већима. Ово начело је доследно спроведено у свим судовима, нижим и вишим.

Колективни или зборни начин рада суда једна је од претпоставки за свеобухватније, рационалније и непристрасније одлучивање. Устав допушта да се законом одреди да у одређеним стварима суди судија појединац. У питању су оне ствари у којима се, из разлога ефикасности, због природе случаја или сагласности странака, може сматрати да одступање од зборности неће ићи на штету поменутих вредности. То су, по правилу, ванпарнични поступци, а у парничним предметима спорови тзв. мале вредности, спорови због сметања државине, или

имовинскоправни спорови у којима се, осим ако то законом није искључено, уз сагласност странака може суђење препустити судији појединцу.

У кривичним предметима судија појединац суди у скраћеном поступку и у поступцима за изрицање кривичних санкција без главног претреса.

Вредност овог начела је очигледна, јер његова примена доприноси свестраном и објективном расветљењу и решењу кривичне ствари, али се у последње време, код нас и у упоредном праву, запажа тенденција проширивања надлежности инокосног састава кривичног суда.

Такође, сматрамо да је направљен пропуст (о којем смо већ говорили у делу рада који се односи на састав судских већа), приликом правног регулисања овог начела у нашем правном систему, у смислу непрописивања обавезног правног (или неког другог, од користи за судски поступак) образовања, као услова, који је потребно да испуњавају кандидати за судије поротнике. Мишљења смо да би овај услов требало прописати законом, а можда чак и Уставом и тако обезбеди управо оно што је сврха овог начела, а то је рационалније и свеобухватније одлучивање.

4.4. Начело мешовитог састава суда

И о овом начелу већ је било речи у делу рада који се бави саставом судских већа и учешћу грађана у суђењу па му овде нећемо поклањати посебну пажњу. Дакле, као што смо рекли, поред професионалних судија, у суђењу учествују и судије поротници. Ово начело у нашем Уставу, није постављено као апсолутно, јер је предвиђена могућност да се законом пропише да у одређеним судовима и у одређеним стварима суде само професионалне судије (чл. 142. ст. 5 Устава Републике Србије). Учешће лаика у суђењу (систем пороте) прихваћено је у многим земљама света. У корену идеје о увођењу лаичког елемента у суђењу била је бојазан од могућности да професионалне судије, као службеници државе, приликом суђења следе жеље извршне власти.

Међутим, одступања од овог начела код нас су бројна и односе се на случајеве када поступа судија појединац, ванрасправна већа, већа која одлучују о правним средствима и специјална већа задужена за суђења у поступцима за кривична дела организованог криминала и ратних злочина.

Наша примедба на поштовање овог начела у нашем превном систему односи се на тенденцију проширивања надлежности судије појединца да суди за кривична дела за која је прописана казна затвора до осам година. Јасна је интенција законодавца да на овој начин жели да убрза и поједностави кривични поступак, међутим као последица овакве намере, суђења пред већима у основним судовима су знатно ређа, с обзиром да је за већину кривичних дела прописана казна затвора до пет година, што даље умањује обим поштовања овог Уставног начела односно значајно сужава право грађана да учествују у суђењима.

4.5. Начело јавности

Суђења су по правилу јавна. Потребно је разликовати страначку од опште јавности. Страначка јавност никада није искључена на расправи или претресу. Општа јавност може бити искључена, у складу са законом, само када то налажу разлози морала, чувања тајне, интереси малолетника, или заштита других оправданих интереса. У Законику о кривичном поступку, на пример, у такве друге оправдане интересе сврстани су интереси чувања јавног реда и заштите личног или породичног живота окривљеног или оштећеног. Постоје, међутим, делови судског поступка који су нејавни и у односу на странке (већање и гласање, седнице ванрасправног већа или већа које одлучује у другом степену, осим када је законом прописана могућност присуствовања таквим седницама), или су нејавни и без доношења посебне одлуке о искључењу јавности (истрага, поступак према малолетницима).

Иначе, сврха јавности суђења је вишеструка: да служи као гаранција против слободног судијског уверења, да подстакне судију да се боље припреми за вођење

усмене расправе, да подстиче и шири уверење у исправност и законитост суђења, да што шири круг грађана сазна садржину прописа.

Случајеви искључивања јавности у Уставу Републике Србије су прилично јасно одређени, тако да се законом јавност не може искључити мимо разлога или конкретних случајева утврђених Уставом.

Можемо рећи да наш Устав даје јаку гаранцију када је у питању ово начело, док упоредноправно гледајући, уставотворац Републике Македоније, даје знатно слабије гаранције, јер у члану 102 Устава, наводи да јавност може бити искључена у случајевима утврђеним законом, што је по нашем мишљењу неприхватљиво.

4.6. Начело вишестепености одлучивања

Иако се ово начело не наводи посебно у Уставу, сматрамо да је изузетно важно за разумевање уређења и организације судства, због чега ће бити предмет наше обраде.

Начело вишестепености одлучивања значи да се о једној кривичној ствари одлучује у више судских инстанци. У нашем кривичном процесном праву предвиђено је као правило да о једној кривичној ствари одлучују судови у два степена, тј. првостепени и другостепени суд. Ипак, од овог правила постоји један изузетак, на основу кога о кривичној ствари може одлучивати и трећестепени суд. Предвиђено је да о кривичној ствари може одлучивати трећестепени суд само ако је другостепени суд преиначио пресуду првостепеног суда којом је оптужени ослобођен од оптужбе и изрекао пресуду којом се оптужени оглашава кривим (чл. 463. ЗКП).

Међутим, да ли ће другостепени суд и у напред наведеном случају трећестепени суд доћи у ситуацију да одлучују, то зависи од лица која су овлашћена на

подношење редовних правних лекова, пошто другостепени и трећестепени суд никада не могу да одлучују о једној кривичној ствари по службеној дужности.³⁴

Суштина овог начела је да обезбеди да се у оквиру судске власти врши судска инстанциона контрола судских одлука и исправљање евентуалних грешака или незаконитости одлука првостепених (или другостепених) судова. Ово начело је и међународни стандард који укључује „право судске власти да приступи преиспитивању“ судске одлуке, као и да „ублажи или промени казне које изрекну судови у складу са законом“.³⁵

У вези са овим начелом је и захтев да све одлуке суда морају бити образложене, како би се видело на којим је чињеницама и прописима суд засновао своју одлуку и омогућило коришћење жалбе.

Вредност овог начела је у томе што се на овај начин доприноси објективном и свестраном расветљењу кривичних ствари и самим тим се спречавају и исправљају потенцијалне судске грешке, а судска заштита је потпунија.

4.7. Начело судске самосталности и независности

Начело судске самосталности и независности је једно од најзначајнијих начела за организацију и функционисање судске власти и уз обавезну стручност судија представља основни услов за ваљано функционисање судског система и вршење судске функције.

Дакле, у бити овог начела је да на рад судија не може нико утицати, а то значи да судије у вршењу судијске функције слободно тумаче и примењују законе и тако чувају уставност и законитост. Забрана утицања се пре свега односи на

³⁴ Ђурђић, В., Стевановић, Ч., *op. cit.*, стр. 107.

³⁵ Начело 4 Основних начела о независности судова.

органа извршне и законодавне власти, али и на све друге друштвене институције и чиниоце, појединце, па и учеснике поступка.³⁶

Забрана обухвата све видове утицања и мешања у судску делатност, непосредно или посредно, отворено или прикривено, наредбом или сугестијом, наговором, молбом, притиском или претњом, указивањем на релевантне околности случаја или на последице одлуке, испољавањем мишљења о смислу законских прописа или издавањем обавезних упутстава о тумачењу правних норми, узурпацијом судских компетенција.³⁷

Судска независност подразумева, личну независност судије, која треба да штити судију од контроле и утицаја извршне власти, затим колективну независност суда као читаве установе и интерну независност, која треба да елиминише утицај других судија истог или вишег ранга на судију који поступа у одређеном случају.

С обзиром да се ради о веома значајном, али и комплексном начелу, практична реализација судске независности обезбеђена је низом гаранција (већина их је прокламована Уставом) у домаћем правном систему, али и низом међународних правних стандарда.

У наставку рада, навешћемо те тзв. мере за обезбеђење судске независности, односно независности судија.

4.7.1. Гаранције судске независности

У једне од основних гаранција независности судија спадају *сталност и непокретност* (непреместивост) судијске функције. Ове гаранције наведене су у нашем Уставу у члановима (146. и 150.). и веома су важне јер пружају судији извесну комоцију и ослобађају га неизвесности да ли ће због слободног судијског

³⁶ Ђурђић, В., Стевановић, Ч., *op. cit.*, стр. 106.

³⁷ Грубач, М., *op. cit.*, стр. 79.

уверења зависити његов радни однос или ће бити премештен у други суд „по казни“.

Значај ових гаранције можемо увидети и упоредноправно посматрајући правне системе развијених држава јер сталност и непокретност судија, уставни посебно гарантују.

Нпр. у Уставу Шпаније (члан 47.), се наводи да судије или магистрати не могу бити опозвани, премештени или суспендовани, сем у случајевима и са гаранцијама прописаним законом.

Даље, Устав Белгије (у члану 100. став 3.) прописује да се премештању судије може приступити само истовремено с новим именовањем или уз његову сагласност. „Судије не могу бити отпуштени из службе, осим од судске управе, нити могу бити премештени на другу службу, против своје воље, осим у случају реорганизације суда“, (члан 61 Устав Исланда).³⁸

Као што смо претходно рекли, Устав Србије експлицитно гарантује сталност судија („судска функција је стална“), изузимајући из овог основног правила лица која се први пут бирају за судију, а чији је мандат временски ограничен на три године.

Такође, у Уставу Србије се наводи да судија има право да врши судијску функцију у суду за који је изабран и само уз своју сагласност може бити премештен или упућен у други суд.

На основу наведеног, сматрамо да су ове гаранције добро регулисане нашим Уставом, и да је ограничавање мандата на три године, судија који се први пут бирају, добро решење, јер се тиме омогућује, провера стручности и компетентности изабраних судија.

Нажалост, незадовољавајући ниво независности Високог савета судства у односу на политичку власт, баца сенку на ове гаранције.

Друга гаранција независног судства је *начин избора и разрешења судија*.

У погледу обезбеђивања ове гаранције, последњих година (деценија), остварен је одређени помак у нашем правном систему, будући да је прописано да судије бира и разрешава судијске функције Високи савет судства, односно Народна скупштина

³⁸ Пајванчић, М., Бељански, С., *op. cit.*, стр. 32.

Републике Србије када се ради о првом избору на ову функцију, а не ниже скупштине. На тај начин, негирана је могућност евентуалног утицаја „локалног моћника“ на њихов рад, јер њихов избор и разрешење не зависе од тих нижих скупштина.³⁹

Међутим, и поред тог напретка, сматрамо да ова гаранција у нашем правном систему није адекватно обезбеђена и да представља најслабију карику у ланцу гаранција које обезбеђују независност судства.

Дакле, стављање у надлежност Високом савету судства да бира судије за трајно обављање судијске функције и разрешава их, свакако је напредак ка изградњи независног судског система, међутим недостатак оваквог решења је у томе што сам Високи савет судства није потпуно независан орган, с обзиром да изборне чланове (њих осам) бира Народна скупштина, као и председника Врховног касационог суда, а остала два члана су политичке личности. Такође и први избор за судију је поверен Народној скупштини.

Из овога проистиче да код нас политички моћници и даље имају велики утицај на избор и разрешење судија, чиме се знатно слаби независност судија и нарушава сам уставни принцип о независности судства.

По нашем мишљењу, за обезбеђење ове гаранције, било би најбоље Уставом одредити да већину чланова Високог савета судства чине судије професионалци са дугогодишњим радним искуством у струци, које би бирале саме судије. Тиме би се битно елиминисао политички фактор коме и није место у судском систему, а избор би се поверио професионалцима, што би опет дало веће гаранције за побољшање квалитета судијског кадра.

Наредни пропуст нашег законодавца (уставотворца) у вези са овом гаранцијом је остављање могућност да се законом прописују разлози за разрешење судија и предвиђају услови за престанак судијске функције. Због овог пропуста, свака власт, с обзиром да има већину у скупштини, може мењати поменуте разлоге и услове и тиме битно угрозити судијску независност. Другим речима, оскудним регулисањем ове гаранције у Уставу, остављена је могућност за директно нарушавање начела независности.

³⁹ Бејатовић, С., *op. cit.*, стр. 136.

По питању решавања овог проблема, наш предлог би био, да се Уставом пропишу разлози за разрешење судија и услови за престанак судијске функције.

Наредна гаранција судске независности огледа се у *забрани судијама да обављају службу или посао који је неспојив са судијском функцијом.*

Судија не може бити на дужности у органима који доносе прописе и у органима извршне власти, јавним службама и органима покрајинске аутономије и јединицама локалне самоуправе. Затим, не може бити члан политичке странке, нити политички деловати на други начин, бавити се било којим јавним или приватним плаћеним послом, нити пружати правне услуге или савете уз накнаду. Са његовом дужношћу неспојиве су и друге службе, послови и поступци који су опречни достојанству и независности судије или штете угледу суда, а што одређује Високи савет судства.

Сматрамо да је ова гаранција у нашем правном систему добро регулисана, јер се спречава могућност да судија више пажње поклони неком другом послу него судијској функцији и због недовољне посвећености прави пропусте у раду.

Међутим да би ова гаранција била делотворна, неопходно је посветити потребну пажњу и материјалном статусу судија, како судије не би евентуално били у дилеми да ли да промене професију, (нпр. оду у адвокатуру), због незадовољавајућег материјалног статуса, услед чега може доћи до одлива квалитетних кадрова из судства.

Четврта гаранција која је у бити независног судства јесте установа *имунитета*. Једна од особености судијске функције јесте и имунитет судије. Судија не може бити позван на одговорност за изражено мишљење или гласање приликом доношења судске одлуке, осим ако се ради о кривичном делу кршења закона од стране судије (чл. 151. ст. 1. Устава Републике Србије). Такође и у поступку покренутом због кривичног дела учињеног у обављању судијске

функције, судија не може бити лишен слободе без одобрења Високог савета судства (чл. 151. ст. 2. Устава Републике Србије).

Судијски имунитет подразумева слободу мишљења у пресуђивању (материјално – правни имунитет) и заштиту од притварања за дела учињена у вршењу судијске функције без одобрења Високог савета судства (процесно-правни имунитет).

У појединим државама судије уживају знатно шири имунитет од судија у нашем правном систему. Тако, на пример, у уставима Хрватске и Бугарске судијски имунитет је изједначен са имунитетом народних посланика у парламенту.

Важност ове гаранције је неспорна, јер спречава било какав утицај на рад судова са стране и омогућава да до изражаја дође слободно судијско уверење, без ког нема савременог судства и поверења грађана у објективан и самосталан рад судије у решавању питања из своје надлежности.

Поред побројаних гаранција, веома је важно да судије и у јавности остављају утисак да своју функцију обављају независно. Према томе, мора се избећи све оно што може да изгледа као зависност суда у питању. У том погледу међународна тела следе познату максиму англосаксонског права по којој правда мора да се врши и мора се видети да се врши.⁴⁰

Ово схватање, названо теорија спољњег изгледа⁴¹, инсистира да, чак и када су судије квалификоване да се баве неким питањем и када нема субјективних разлога да се сумња у њихову исправност, остаје важно да се очува спољни изглед објективне независности.

⁴⁰Justice must be done and be seen to be done.

⁴¹Theorie des apparences.

4.7.2. Међународни стандарди независности судства

Због значаја које независност судства има за уставну државу не само у контексту поделе и ограничења власти, већ у првом реду у контексту примарног гарантовања заштите људских права, независност судства је постала и универзално прихваћена вредност. Ово начело је нашло своје место и у међународним конвенцијама. Може се с правом говорити о међународним стандардима у овој области. Они постају део унутрашњег права и великог броја савремених устава.

Због тога ћемо осим побројаних гаранција које су предвиђене домаћим правним прописима, рећи нешто и о стандардима који су предвиђени у појединим међународним документима, а од значаја су за поштовање начела независности судства.

У питању су три стандарда.

То су: (1) принцип искључиве јурисдикције суда у питањима судске природе, (2) одвајање судства од тужилаштва и (3) одвајање судства и управе, уз судску контролу управе.

Искључива јурисдикција суда у свим питањима судске природе укључује забрану промене судских одлука од стране вансудских органа власти. Од овог основног правила изузима се на закону засновано ублажавање казне, замена казне и помиловање.⁴² Сматрамо да је овај стандард у нашем правном систему релативно добро обезбеђен, али да би се морало обратити мало више пажње на случајеве амнестије, и да би у тим случајевима Влада и Народна скупштина морале тражити и уважавати мишљење Врховног касационог суда, Високог савета судства и других респектабилних тела (судова) у судском систему Србије.

Други стандард подразумева одвајање судства од тужилаштва иако је надлежност тужилаштва повезана са судском влашћу. Тужилац је једна од страна у

⁴² Пајванчић, М., Бељански, С., *op. cit.*, стр. 26.

спору пред судом, а независност суда налаже да статус и надлежност тужиоца буду одвојени од судства.

И овај стандард је код нас на задовољавајућем нивоу, мада недовољни просторни капацитети онемогућавају физичко одвајање судова и тужилаштва у засебне зграде, због чега сматрамо да код нас има простора за унапређење овог стандарда.

Трећи стандард захтева одвајање судства од управе и подвргавање управе судској контроли. Иако уставна држава и ограничена власт претпостављају поделу власти, принцип потчињености управе закону, као важно начело правне државе налаже да се суду допусти оцена законитости управних аката. Са друге стране, судска контрола управе се не би могла сматрати повредом начела поделе власти. Напротив, ова контрола је гаранција да ће бити осигуран законит рад егzekутиве и зато је судска контрола управе важан чинилац правне државе.⁴³

С обзиром да осигурава посебан положај суда у односу на извршну власт и судство ставља у надређени положај, чиме се спречава самовоља управе, апсолутно је јасна важност поштовања овог стандарда.

Међутим, због тога што је за поштовање овог стандарда, неопходно обезбедити бројне гаранције за независност судства, о којима смо претходно говорили а које код нас нису обезбеђене у пуној мери, због великог утицаја друге две гране власти на судску власт, мишљења смо да поштовање овог стандарда у нашем правном систем није на задовољавајућем нивоу.

⁴³ Пајванчић, М., Бељански, С., *op.cit.*, стр. 25.

4.7.3. Независност судства у међународним документима

На крају излагања о начелу независности судова, а ради потпунијег представљања значај овог начела, цитираћемо и поједине реченице из најзначајнијих међународних докумената, који гарантују независност судства.

Тако, Универзална декларација о људским правима УН прописује да „свако има једнако право на правично јавно суђење пред независним и непристрасним судом“, ⁴⁴ Пакт о грађанским и политичким правима гарантује свакоме право на суђење „пред надлежним судом“ ⁴⁵, а Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода прецизира да право на правично суђење укључује суђење „у разумном року и пред надлежним судом који је образован на основу закона“ ⁴⁶. Париска Повеља за нову Европу (1990.) као једно од три битна начела демократије наводи *непристрасно вршење правде*, а Документ из Копенхагена (1990.) међу елементима правде који су од суштинског значаја за људско достојанство истиче „независност судија и непристрасно функционисање јавног судства“ ⁴⁷.

⁴⁴ Члан 10 Универзалне декларације о људским правима.

⁴⁵ Члан 14 став 1 Пакта о грађанским и политичким правима.

⁴⁶ Члан 6 став 1 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

⁴⁷ Тачка 5.1 Завршног документа КЕБС-а (сада ОЕБС-а), Копенхаген, 1990.

5. Начин именованја судија и поступак за стицање својства судије

Правосудни системи данашњих држава, познају два начина именованја:

а) постављењем и б) избором.

У неким уставним системима предност је дата постављењу, а у другима се примењује избор. У трећој групи су уставни системи који комбинују систем избора и именованја, како би отклонили недостатке само једног од наведених начина избора судија.

Код првог начина, судије поставља председник државе, влада или неки други државни орган, или какав посебан орган установљен у ту сврху. Судије се постављају да врше судску власт, по правилу, на неодређено време, без временског ограничења мандата.⁴⁸

Што се избора судија тиче, он може бити непосредан или посредан. Код непосредног избора, судије бира опште бирачко тело. Када је у питању посредан начин избора, судије тада бира представничко тело, централно или локално, а понегде оба тела имају то овлашћење али свако од њих бира судије за различиту врсту судова. Судије се бирају на одређено време или да трајно врше судијску дужност, а бирачко тело може или не мора имати овлашћење да изабраног судију опозове пре истека мандата на који је изабран.

Сваки од ових начина именованја судија има своје добре и лоше стране, па се они најчешће комбинују. Који ће од њих бити прихваћен или доминантан, у многоме зависи од правне традиције и политичког уређења односне земље. Битно је да установљени начин именованја судија одговара друштвеној стварности и да обезбеђује компетентност судија која је неопходан услов њихове независности.⁴⁹

Начин именованја у нашем правном систему установљен је комбиновањем система именованја од стране парламента (посредан избор судија) и система именованја од стране посебног тела (Високог Савета Судства), с једне стране и

⁴⁸ Ђурђић, В., Стевановић, Ч., *op. cit.*, стр. 112.

⁴⁹ *Ibidem*, 112.

условљавањем принципа сталности судијске функције претходним избором судија на мандат од три године.

Дакле, у Србији, судије који се бирају на сталну судијску функцију (по позиву) бира Народна скупштина на предлог Високог савета судства. Према томе, избор судија је трајан (осим код првог избора), без временског ограничења мандата, што је у складу са принципом сталности судијске функције.

Као судије по позиву, и судије поротници могу бити бирани непосредно или посредно, али за разлику од судија по позиву, судије поротници, се бирају на одређено време. У Србији судије поротнике именује Високи савет судства на период од пет година, и то на предлог министра надлежног за правосуђе.

5.1. Услови за избор судија и судија поротника

У Србији су услови за избор судија предвиђени Законом о судијама (чл. 43.). За судију по позиву може бити изабрано лице које испуњава следеће услове: 1) да је држављанин Србије, 2) да испуњава опште услове за рад у државним органима, 3) да је завршио правни факултет, 4) да је положио правосудни испит и 5) да је стручан, оспособљен и достојан дужности судије. Од услова за рад у државним органима, за избор судија потребни су пунолетство, општа здравствена способност и неосуђиваност за кривична дела.

Под стручношћу се подразумева поседовање теоријског и практичног знања за обављање судијске функције, а под оспособљеношћу, вештина примене специфичних правничких знања у решавању судских предмета.

Достојност лица да врши судијску дужност у суштини представља морални кредибилитет судије. У пракси се овај услов негативно доказује – да нема примедби на морални лик судије. Који су поступци опречни достојанству судије (његовој независности или су штетни по углед суда) прописује Високи савет судства.

Поред ових услова, за избор судије било ког суда, прописан је још један неопходан услов, а то је радно искуство. Оно је различито одређено, у зависности од степена/ранга суда за који се бира судија. У обзир се узима само радно искуство у правној струци, и то после положеног правосудног испита. Тако су за судију основног суда потребне три године радног искуства, за судију вишег суда – шест година, за судију апелационог суда – десет година, а за судију врховног суда – дванаест година.

Судије поротници такође морају да испуњавају одређене услове да би били постављени или изабрани. За поротника може бити постављен а) држављанин Србије, б) који је навршио осамнаест година живота, односно у моменту именованња има мање од седамдесет година живота и в) који је достојан дужности судије поротника. Осим утврђивања испуњености ових услова, закон још налаже да се приликом именованња поротника води рачуна о полу, старости, занимању и друштвеном положају кандидата, о његовом знању, стручности и склоности ка појединим врстама судских ствари. Ова инструктивна норма не садржи законске услове већ препоруку која треба да обезбеди потеган профил поротника за одређене кривичне предмете. Таква инструкција у потпуности је сагласна са одредбама о саставу већа за малолетнике из Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, према којима се за судије поротнике бирају наставници, учитељи васпитачи и друга лица која имају искуство у раду са децом и младима.⁵⁰

⁵⁰ Ђурђић, В., Стевановић, Ч., *op.cit.*, стр. 113.

5.2. Поступак за стицање својства судије

Поступак стицање својства судије у нашем праву, се састоји из две фазе. У питању су фаза избора и фаза увођења у дужност.

Што се прве фазе тиче, сам поступак избора судија, регулисан је одредбама Закона о судијама. Изборни поступак започиње оглашавањем слободних радних места. Слободно место судије, оглашава Високи савет судства у Службеном гласнику Републике Србије и другим средствима јавног информисања. Пријаве се подnose у року од петнаест дана, заједно са доказима о испуњености услова. О сваком пријављеном кандидату Савет прибавља податке и мишљење о његовој стручности, оспособљености и достојности, од органа и организација у којима је радио у правној струци, а за сваког кандидата који потиче из суда, обавезно се прибавља оцена рада, затим мишљења седнице свих судија суда из кога потиче кандидат, као и мишљење седнице свих судија непосредно вишег суда. Након тога, Савет подноси образложен предлог Народној скупштини. Приликом предлагања, Савет узима у обзир не само стручност и достојност кандидата, већ како је то у закону наведено, посебно цени и врсту послова које је после положеног правосудног испита кандидат обављао. О учињеном предлогу води се расправа у Скупштини а потом јавним гласањем одлучује о избору судија. Уколико неки од предложених кандидата не буде изабран, Савет поново утврђује предлог.

О недостатку нашег система именовања судија било је речи у делу рада у коме је обрађено начело независности (види горе, страна) јер се пропусти начина именовања судија највише одражавају на независност судства. Ипак и овде ћемо споменути најважније примедбе на наш систем именовања судија.

Прво, Уставом је омогућен директан утицај политичке власти на формирање судског кадра приликом првог избора судија на мандат од три године, будући да експлицитно предвиђа да тај избор обавља Народна скупштина Србије (чл. 147. ст. 1. и 2. Устава). Утицај политичке власти није отклоњен ни код избора судија за трајно обављање судијске функције иако тај избор не врши парламент него Високи

савет судства, зато што девет чланова Савета бира законодавно тело, а два члана су политичке личности.

Издвојићемо још један пропуст нашег система именовања судија, а то је да против одлука донетих у поступку избора нису предвиђена никаква правна средства. Због тога, кандидати који нису изабрани немају никакве могућности да у поступку по правним средствима доказују супротно, па чак ни у случају ако би одлука о неизбору била политички мотивисана. Као једина нада остаје им уставна жалба да у поступку пред Уставним судом докажу повреду неког основног људског права (права на рад или права на равноправност пред законом и сл.), али не баш са нарочитим изгледима на успех због објективних тешкоћа да се докаже било какав политички утицај на повреду неког основног људског права приликом избора судија.⁵¹

За разлику од изборног поступка за судије по позиву, поступак именовања судија поротника није законом детаљно регулисан. Правила о овом поступку садржана су у одредбама само једног члана закона (чл. 82. ЗС). Прописано је да судију поротника именује Високи савет судства, на предлог министра правде, и да министар пре предлагања прибавља мишљење суда за који се именује судија поротник.

И код поступка именовања судија поротника, навели би смо једну примедбу, а то је, да се у нашој пракси, због оскудног правног регулисања начина именовања поротника, оно обавља, само преписивањем спискова предложених судија поротника из претходног мандата, уз минималне измене, што је у супротности са суштином начела учешћа грађана у суђењу.

Увођење у дужност судије, предузима се након избора судије и састоји се из полагања заклетве и ступања на дужност. Изабрани судија полаже заклетву пред председником Народне скупштине, и то пре ступања на дужност, а само председник Врховног касационог суда полаже заклетву пред Народном скупштином. Текст заклетве гласи: „Заклињем се својом чашћу да ћу своју функцију вршити верно Уставу и закону, по најбољем знању и умећу и служити

⁵¹ Ђурђић, В., *Именовање и разрешење судија*, Законодавни и институционални оквир независног судства у Републици Србији, Зборник радова, Правни факултет, Ниш, 2009., стр. 83

само истини и правди.“ После положене заклетве, избрани судија ступа на дужност на свечаној седници свих судија у суду за који је изабран.

И судија поротник полаже заклетву после именовања, али пред председником суда за који је именован. Заклетва гласи: „Заклињем се својом чашћу да ћу своју функцију вршити верно Уставу и закону, савесно, предано и непристрасно“.

5.3. Предности и недостаци начина именовања судија

С обзиром да је независност судија неопходан услов за правилно функционисање судства, а прописивање начина и услова за избор судија, гаранција те независности, веома је важно изабрати начин именовања судија који одговара правном систему односне државе.

Иако би начело строге поделе власти налагало да се предност да непосредном избору судија од стране грађана јер ни једна власт не би требало да има могућност да утиче на другу, а непосредан избор пружа такву могућност, многи правни теоретичари сматрају да систем непосредних избора има доста недостатака.

Као прво, не обезбеђује довољну стручност, која је основни услов за вршење судијске функције. За тим, не узима у обзир моралну страну личности будућих судија и још су такви избори скупи и компликовани. Приликом избора кандидата, преовладавају политички мотиви, који обавезују судију и ограничавају његову независност, посебно у односу на јавно мишљење од којег зависи његов поновни избор.

Поједини, страни правни стручњаци тврде да резултати непосредних избора у САД и Швајцарској нису охрабрујући. Што се наше правне историје тиче, занимљиво је да је Југословенски Устав од 1963. год. предвиђао да судије првостепених судова бирају грађани непосредно, ако законом тако буде одређено (чл. 137. ст. 3.). Међутим ова могућност никада није коришћена.

За разлику од непосредног избора судија, посредни избори су мање изложени приговорима, али је и тај начин избора судија далеко од идеалног. Овом начину избора замера се то што већина чланова законодавног тела нису у стању да оцене стручну способност кандидата јер за то најчешће немају одговарајуће правно образовање и компетенције, и руководе се политичким наложима страначких лидера којима често није у интересу апсолутно стручно и независно судство.

Вероватно због наведених недостатака претходна два начина именовања судија, већина демократских држава се определила за систем постављења судија. Многи сматрају да овај систем, уз гаранцију сталности и непокретности судија у својим звањима, обезбеђује независност судске власти, јер чим буду постављени од стране извршне власти, судије престају да зависе од ње. Ипак да би овај систем дао жељене резултате неопходно је обезбедити гаранције које ће спречити да постављење судије буде награда за политичке услуге странци на власти.

Под тим гаранцијама пре свега мислимо на оформљивање самосталног државног органа, у чију би надлежност спадали избор и разрешење судија, нпр. попут италијанског⁵² Високог савета магистратуре. Да би овакав орган заиста могао да пружи неопходне гаранције независности и непристрасности приликом постављења/избора судија, од круцијалног значаја је састав тих органа. Наиме, већина, ако не и сви чланови, морали би бити из реда судија професионалаца и политички неактивних правних стручњака.

Овакви органи за именовање судија су у најбољем положају да утврде способност кандидата за судијска звања, боље него ико други познају проблеме суда и, најзад, мало је вероватно да би подлегли политичким утицајима. Такво тело пружа најбоље гаранције да ће се именовање судија вршити у стварном интересу судијске службе.⁵³

⁵² Сматрамо да поступак именовања и састав чланова италијанског Високог савета магистратуре гарантује њихову стручност и независност. У Италији су чланови Високог савета магистратуре по службеној дужности први председник Касационог суда и генерални тужилац при том суду, две трећине осталих чланова бирају судови, а једну трећину Парламент из реда професора универзитета и адвоката који имају најмање петнаест година радног стажа. Саветом председава председник Републике. Мандат чланова Савета траје четири године, а искључен је поновни узастопни избор по истеку мандата. Рад у Савету је једина дужност чланова Савета, и они не могу бити чланови Парламента (члан 104. Устава Италије и члан 1. Закона о образовању и делатности Високог савета магистратуре). Исто решење преузео је Устав Републике Хрватске.

⁵³ Грубач, М., *op. cit.*, стр. 99.

5.4. Начини именовања судија у другим правним системима

Обрадом литературе која се бави правним системима појединих држава, и њиховим међусобним поређењем, дошли смо до сазнања да постоји велики број варијација у начину именовања судија. Изгледа да већина држава, без обзира за који се систем именовања одлуче, настоје да у њега унесу неку модификацију (оставе лични печат), по којој ће се начин именовања судија за који су се определиле, разликовати од начина који примењују друге државе.

Интересантно је да је именовање судија ретко поверено самој судској власти, иако би по нашем мишљењу такво решење гарантовало стручност и независност судија. Такав начин именовања, делимично се примењује у Финској где судије окружних и општинских судова именује Врховни суд.

За разлику од Финске, у Белгији, судије поставља краљ (чл. 99. Устава), а у Аустрији председник Републике на предлог савезне владе. У Мађарској такође судије поставља председник Републике али на предлог министра правосуђа (чл. 48. ст. 2. Устава).

И поред бројних критика система именовања судија од стране егzekутиве, у овим државама определили су се баш за такав начин именовања судија.

У Швајцарској примењују комбинацију система посредног и непосредног избора судија. Тако судије Савезног суда бирају оба дома Савезне скупштине, а судије у кантонима, опште бирачко тело непосредно или парламент, а има и кантона у којима мировне судије и судије првостепених судова бирају одређени виши судови (апелациони или кантонални).

По нашем мишљењу начин именовања судија боље је уређен у Француској, Италији и Португалији, где је Уставом предвиђено посебно тело за именовање

судија (Високи савет магистратуре). По угледу на ово тело и код нас је оформљен Високи савет судства, (о коме ће бити речи у наставку рада).

Посебно је интересантан начин именовања судија у САД јер се тамо примењују оба система (постављења и избора). Док судије федералних судова поставља председник⁵⁴ државе уз накнадно одобрење Сената, судије судова у већини федералних јединица се бирају на општим изборима. У неколико савезних држава судије се бирају у представничким телима, а има и савезних држава у којима се комбинује систем постављања и избора, (за први мандат судију поставља гувернер савезне државе на предлог одбора за именовања, а за остале мандате судије се бирају на општим изборима).

⁵⁴ Х. Ласки тврди да у Америци судије постављене од председника уз сагласност Сената уживају много више поштовања него непосредно изабране судије.

6. Престанак судијске функције

Судији по позиву може престати судијска функција само из законом предвиђених разлога.

Према закону о судијама, судијска дужност престаје: а) на захтев судије, (захтев да му престане судијска дужност, судија може поднети у сваком тренутку по сопственом нахођењу), б) када судија наврши радни век (радни век судије навршава се кад напуни шездесет пет година живота или четрдесет година стажа осигурања. Законом је забрањено продужење радног века судије), в) кад трајно изгуби радну способност за вршење судијске функције (судији може престати функција из здравствених разлога, када се на основу мишљења стручне комисије надлежног органа утврди да је због здравственог стања неспособан за вршење судијске функције), г) кад не буде изабран на сталну функцију (судији који је први пут биран, а не буде изабран на сталну судијску функцију, престаје судијска функција даном истека трогодишњег мандата, на основу образложене одлуке Високог савета судства) или д) када буде разрешен (чл. 57. ЗС).

Као разлоге за разрешење судије закон предвиђа: (1) ако је судија осуђен за кривично дело на казну затвора од најмање шест месеци, за тим, (2) независно од врсте и висине изречене казне, за кажњиво дело (прекршај, привредни преступ, или кривично дело) које га чини недостојним судијске дужност, (3) када нестручно врши функцију (нестручним се сматра недовољно успешно вршење судијске функције, тј. ако судија добије оцену „не задовољава“, сходно критеријумима и мерилима за вредновање рада судија) или (4) због учињеног тешког дисциплинског прекршаја.

Сходно наведеном рад свих судија и судија поротника подлеже вредновању (оцењивању), које се обавља за судије на сталној функцији и председнике судова једном у три године а за судије који су први пут изабрани једном годишње, на основу критеријума и мерила и у поступку који утврђује Високи савет судства. Вредновање рада судија у судовима нижег степена врше трочлани савети које чине судије у суду непосредно вишег степена. Комисија Високог савета судства вреднује

рад председника судова и одлучује о приговорима судија на оцену њиховог рада. Оцене су „изузетно успешно обавља функцију“, „успешно обавља функцију“, и „не задовољава“ и уписују се у лични лист.

Такође, за престанак судијске дужности прописан је посебан поступак који се састоји из утврђивања разлога и доношења одлуке о престанку. Његова правила примењују се на поступак за разрешење судија и на поступак за престанак судијске дужности по основу навршења радног стажа, док се поступак за престанак дужности на захтев судије своди само на одлучивање, јер писмени захтев судија упућује Високом савету судства који о њему одлучује у року од тридесет дана.

Поред трајног престанка судијске дужности законом је предвиђена и могућност да судија буде удаљен са судијске дужности. Удаљење може бити обавезно и факултативно, што зависи од разлога за удаљење судије.

Удаљење са дужности је обавезно ако је судији одређен притвор. Судија се удаљава са дужности до укидања притвора. Одлуку о обавезном удаљењу судије доноси председник суда, а о обавезном удаљењу председника суда одлучује председник непосредно вишег суда.

Факултативно удаљење предвиђено је у два случаја: када је покренут поступак за разрешење судије или кад је против судије покренут кривични поступак за дело због кога може бити разрешен дужности. У тим случајевима судија може али не мора бити удаљен са дужности. Факултативно удаљење траје до окончања поступка за разрешење или до окончања кривичног поступка који је покренут против судије, а разлог је за његово удаљење. О факултативном удаљењу судије одлучује председник Врховног касационог суда.

Против одлуке о удаљењу, без обзира да ли је оно обавезно или факултативно, судија има право приговора, у року од осам дана. О приговору одлучује Високи савет судства у року од осам дана од пријема приговора.

О удаљењу председника Врховног касационог суда одлучује Општа седница.

Иако делује да закон добро регулише престанак судијске функције, оцењивање рада судија и њихово удаљење са функције, изнећемо примедбу на постојеће решење, јер сматрамо да наш правни систем садржи озбиљан пропуст.

Примедба коју имамо, односи се на начин на који је у Уставу регулисан престанак функције и разрешење судија. С обзиром да су ова питања највећим делом делегирана законодавцу, („Судији престаје судијска функција на његов захтев, наступањем законом прописаних услова или разрешењем из законом предвиђених разлога, као и ако не буде изабран на сталну функцију“ чл. 148. Устава Републике Србије), а ради се о изузетно осетљивим питањима за статус судија, а самим тим и за статус суда, законодавац је пропустио да им обезбеди уставну гаранцију и заштиту. Такав пропуст омогућује законодавцу да релативно лако мења законе којима се гарантује статус судија и на тај начин врши недопуштени атак на судску независност.

Иако Устав прописује право на жалбу⁵⁵ против одлуке Високог савета судства о престанку судијске функције, сматрамо да је законодавац питање престанка мандата и разрешење судија морао да регулише искључиво уставном материјом, и на тај начин судијама (и судском систему уопште) обезбеди минимум независности.

⁵⁵ Жалба против одлуке Високог савета судства о престанку судијске функције може се изјавити Уставном суду, а подношење жалбе на одлуку Високог савета судства о престанку судијске функције искључује могућност подношења уставне жалбе Уставном суду у истој ствари.

7. Високи савет судства

7.1. Претеча Високог савета судства

Пре него што кренемо са обрадом Високог савета судства, рећи ћемо нешто о начину избора судија у скоријој историји нашег правног система и органима који су претходили Високом савету судства.

С обзиром да поступак за избор судија треба да буде уређен тако да обезбеђује добар избор, тј. судију који ће бити способан за суђења и независан у своме раду, 1991. године је извршена централизација избора судија у Народној скупштини⁵⁶.

Јасно је да дотадашњи систем избора судија није гарантовао ни минимум независности судског система, јер је политичка припадност била кључни критеријум приликом избора судија. Иако је централизација избора судија била оправдана, све до 2001. године, питање избора није било решено у складу са захтевима судске независности. Избор судија у Народној скупштини, на предлог одређеног скупштинског одбора и уз јак утицај министра правде, није било адекватно решење. На тај начин се није могло остварити у потпуности начело одвајања судске од друге две власти, што је осим принципијелних имало и одређене практичне последице. Политичка структура вишестраначке скупштине учинила је да се у сваки изборни поступак уносила оштра политичка борба за „своје“ судије, страначке истомишљенике, која је у многим случајевима потискивала у други план стварне циљеве које у поступку избора судија треба постићи: да се добије стручан и независан судија.⁵⁷

Међутим доношењем нових закона о организацији судова из 2001. године, који су давање предлога за избор судија поверили посебном државном органу

⁵⁶ До тада су судије бирале различите скупштине, (општинске, покрајинске, републичке и савезна), које су вршиле и друге организационо-судске послове (реизбор судија, разрешење, обезбеђење средстава за њихове плате и друге судске трошкове итд.), тако да су судови зависили од многобројних центара политичке моћи.

⁵⁷ Грубач, М., *op. cit.*, стр. 103.

(Високом савету правосуђа⁵⁸), а одлуку Скупштине о избору условили постојањем предлога тог органа, начињен је велики помак ка јачању судске власти у смислу давања већих гаранција независности судова и смањењу политичког утицаја на њих. Иако Скупштина не мора да прихвати предлог Савета, она не може ни да изабере судију без таквог предлога. Многи недостаци избора судија у Скупштини, на тај начин су отклоњени.

Високи савет правосуђа егзистирао је до 2006 године, када су Уставом Републике Србије, уместо њега оформљени Високи савет судства и Државно веће тужилаца.

7.2. Организација и надлежност Високог савета судства

Високи савет судства, Устав, одређује као „независан и самосталан орган који обезбеђује и гарантује независност и самосталност судова и судија“ (чл. 153. ст. 1. Устава Републике Србије). Иако је његова надлежност везана за судове, он није судско тело, јер не врши судску власт. Реч је о аутономном државном органу који обавља део функција правосудне управе.

Устав ближе регулише састав и начин избора чланова Високог савета судства, неспојивост функција, дужину мандатног периода на који се бирају чланови овог тела као и његове надлежности.

⁵⁸ Са основном идејом да се обезбеди потпуна независност судова и тужилаштва од извршне власти, Законом о Високом савету правосуђа од 2001. године установљено је ово тело. Његова улога се састојала у предлагању судија, јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, Народној скупштини, именовану судија поротника и вршењу одређених других послова. Састав овог тела чинили су позивни и стални чланови. Пет сталних чланова били су председник Врховног суда Србије, Републички јавни тужилац, министар надлежан за правосуђе, један адвокат ког бира Адвокатска комора Србије и један члан ког бира Народна скупштина међу истакнутим правницима. Позивне чланове бирали су Врховни суд Србије међу судијама (шест), заменици Републичког јавног тужиоца и окружни јавни тужиоци (по једног, међу тужиоцима). Високи савет правосуђа је радио у ужем (стални чланови плус позивни из реда судија или тужилаца, зависно на ког се односе питања) и проширеном саставу (стални чланови плус сви позивни), а одлуке је доносио већином гласова. Против одлука овог тела није био допуштен управни спор.

Високи савет судства броји једанаест чланова. Део чланова овог тела су чланови по положају, док део састава чине изабрани чланови.

У састав Високог савета судства по положају улазе председник Врховног касационог суда, министар надлежан за правосуђе, и председник одговарајућег надлежног одбора Народне скупштине (укупно 3 од 11 чланова). Преосталих 8 чланова Високог савета судства бира Народна скупштина (изборни чланови). Устав прописује услове за избор чланова Високог савета судства и структуру чланова који се бирају. Од осам изборних чланова, шест места је резервисано за судије са сталном судијском функцијом од којих се најмање један бира са територије аутономних покрајина.⁵⁹ За члана Високог савета судства не могу бити бирани председници судова. Од преостала два места једно је резервисано за адвоката, а друго за професора правног факултета, а услов за њихов избор је да буду угледни и истакнути правници са најмање 15 година радног искуства у струци⁶⁰. Устав прописује и дужину трајања мандатног периода на који се бирају чланови Високог савета судства. Мандат изборних чланова Високог савета судства је пет година. Ово правило, не односи се на чланове по положају, чији мандат траје све док се налазе на положају који представља основ њиховог чланства у Високом савету судства.

Надлежност Високог савета судства, највећим делом је везана за изборе и разрешења судија. То је најважнија улога коју има ово тело а у циљу је очувања и заштите независности и самосталности судства.

Високи савет судства има следеће надлежности у домену избора судија: бира и разрешава судије, предлаже Народној скупштини избор судија приликом њиховог првог избора, предлаже Народној скупштини избор председника Врховног касационог суда и председника других судова, учествује у одлучивању о престанку судијске функције председника Врховног касационог суда и председника судова као и о престанку судијске функције.

⁵⁹ Изборне чланове Савета из реда судија, предлаже Савет, на основу непосредних избора које врше судије.

⁶⁰ Кандидата из редова професора предлаже заједничка седница декана правних факултета, а адвоката предлаже Адвокатска комора Србије.

Иначе против одлуке Високог савета судства може се уложити жалба Уставном суду али у случајевима које прописује закон.

Устав није регулисао који субјекти имају ово право, под којим условима се то право може користити као и да ли изјављивање жалбе на одлуку Високог савета судства Уставном суду, искључује право на подношење уставне жалбе уставном суду, као што то прописује за случај када се на одлуку Високог савета судства о престанку судијске функције судија жали Уставном суду.⁶¹

У Уставу су наведене само најважније надлежности Високог савета судства, а законодавцу је делегирно право да пропише и остале послове за које је надлежан Високи савет судства.

Тако је Законом о Високом савету судства („Службени гласник РС“, 116/2008), прописано да мандат изборних чланова овог тела траје пет година. Такође закон предвиђа и да Савет има стална радна тела: Комисију за вредновање рада судија и председника судова, Изборну комисију и дисциплинске органе, а може оснивати и повремена тела за разматрање појединих питања из своје надлежности. Одлуке доноси већином гласова свих чланова и оне морају бити образложене кад је против њих дозвољен правни лек и кад је то законом и пословником Савета прописано. Савет подноси годишњи извештај о свом раду Народној скупштини и редовно обавештава јавност о свом раду. За обављање стручних, административних и других послова, Савет има Административну канцеларију, као и свог секретара, а у радна тела Савета могу бити упућене судије. Закон је ступио на снагу 30. децембра 2008., а даном конституисања Савета, престао је са радом Високи савет правосуђа.

Наш уставотворац је инспирацију за орган какав је Високи савет судства нашао у француском Високом савету магистратуре. Високи савет магистратуре је тело везано за председника Републике који је гарант независности судске власти и који му председава. Министар правде је по положају потпредседник Високог савета магистратуре. Према Уставу од 1958., Високи савет магистратуре је претежно

⁶¹ Пајванчић, М., *Уставно право*, Правни факултет у Новом Саду, Центар за издавачку делатност, Нови Сад, 2011., стр. 281.

помоћно тело председника Републике. Има девет чланова⁶² које поставља председник Републике, под условима утврђеним посебним органским законом. Високи савет магистратуре подноси председнику Републике предлоге за именовање сталних судија Касационог суда и именовање првог председника апелационог суда, а, под условима одређеним органским законом, даје мишљење о предлозима министра правде за именовање осталих сталних судија. Исто тако, под условима одређеним органским законом, даје мишљење председнику Републике о помиловањима. Високи савет магистратуре заседа као дисциплинско веће сталних судија, када му председава први председник Касационог суда.

Каснијом реформом (1993.) промењен је састав Високог савета магистратуре (састоји се од два одељења од по 12 чланова, једног са надлежношћу за судије, другог за јавне тужиоце⁶³), али је по свом карактеру Високи савет магистратуре, иако више није искључиво саветодавно тело, и даље помоћно тело председника Републике који му председава.⁶⁴

Дакле, формирањем једног оваквог органа, као што је Високи савет судства, чини се да је основна намера нашег уставотворца била да значајно унапреди правни систем Србије, у смислу обезбеђења веће независности судског система и вршења бољег одабира кандидата за судијску функцију и на тај начин омогући испуњавање два основна критеријума за квалитетно судство, а то су независност и стручност.

Међутим, с обзиром на састав Високог савета судства, односно чињенице да су чланови по положају политичке личности (осим председника Врховног касационог суда, мада њега бира Скупштина), а изборне чланове бира Народна скупштина, што указује на могућност великог утицаја политичких странака, на избор судија, избор председника судова, које на предлог Савета и даље бира Скупштина, изгледа да интенција уставотворца није као што то на први поглед изгледа.

Слободни смо да мислимо да је намера политичке елите била да остави утисак да врши модификацију нашег судског система по угледу на развијене

⁶² Према Уставу од 1946, Високи савет магистратуре имао је 14 чланова, од којих је део бирала Национална скупштина.

⁶³ Код нас постаје два одвојена тела, Високи савет судства и Државно веће тужилаца.

⁶⁴ Марковић, Р., *op. cit.*, стр. 519.

системе (попут Француског), што се види у формирању Високог савета судства, који, као што смо већ рекли недвосмислено подсећа на Високи савет магистратуре, али да истовремено сачува јак утицај законодавне и извршне власти на судску власт.

Према томе, сматрамо, да ће због пропуста нашег уставотворца да се озбиљније позабави овим питањем, односно да се одрекне утицаја на судску власт и донесе правну регулативу у складу са основним постулатима савременог судства (независност и стручност), ово питање убрзо поново доћи на ред, односно да ће бити неопходно мењати Устав и донети нови сет правосудних закона који ће ову материју регулисати на адекватан начин.

Закључак

С обзиром да смо приликом обраде сваког поглавља износили уочене недостатке и предлоге за њихово превазилажење, сада ћемо само укратко резимирати најважније примедбе и констатовати јесмо ли потврдили постављене хипотезе, које је требало проверити истраживањем.

Обрадом постојеће литературе на тему уређења и организације судова и законских текстова који регулишу ова питања дошли смо до закључка да највише пропуста у нашем судском систему има у гаранцијама судске независности.

Основа судске независности, јесте начин именовања судија. Пошто у нашем судском систему судије који се први пут бирају за судијску функцију бира Скупштина, а на сталну функцију их именује Високи савет судства, у чији састав улазе представници извршне и законодавне власти, а изборне чланове бира законодавна власт, јасно је да је начело независности оваквим решењем грубо нарушено. Ово потврђује и нашу хипотезу, да начин именовања судија није у складу са начелом независности, као и хипотезу да Високи савет судства, не даје довољне гаранције за независност судства.

Наше примедбе односе се и на начин на који је регулисан престанак судијске функције. Заправо, навођењем у Уставу, да се разлози за разрешење судија и услови за престанак судијске функције прописују законом, представља недопустиви атак на статус судија. Ова примедба такође потврђује једну нашу хипотезу, а то је да сталности судијске функције, није адекватно обезбеђена Уставом.

Даље, анализом литературе и уставних норми дошли смо до закључка да Устав садржи норме које су у колизији, јер се у једном делу Устава наводи да судови суде на основу Устава, закона и других општих аката (предвиђених законом), општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора, а са друге стране у делу Устава који регулише независност судија, Устав прописује да је судија у вршењу судијске функције независан и потчињен само Уставу и закону. Овом констатацијом потврдили смо и четврту хипотезу, да Устав Републике Србије није јасно дефинисао правни оквир у коме суд делује.

Поред побројаних примедби, у раду смо указали и на потребу поштравања критеријума за избор судија поротника, у смислу обавезног правног (или другог адекватног за судски поступак, као што је то случај са поротницима у поступку према малолетницима) образовања, затим потребу формирања судског буџета, као и да против одлука донетих у поступку избора нису предвиђена никаква правна средства, због чега, кандидати који нису изабрани немају никакве могућности да у поступку по правним средствима бране своја права.

За решавање ових недостатака нашег судског система, дали смо и одређене предлоге који пре свега подразумевају, формирање независног судског тела, то може да буде и Високи савет судства, али под условом да већину његових чланова чине судије изабране непосредним избором од стране самих судија, као и да се овом телу повери и први избор судија. Сматрамо да би се и разлози за разрешење и услови за престанак судијске функције морали предвидети Уставом.

Као што видимо предочени недостаци нису нерешиви, и познати су нашој стручној јавности, међутим сматрамо да би се та јавност морала енергичније

борити за инкорпорацију ових решења у наш правосудни систем, и тако допринети изградњи апсолутно независног и компетентног судског система.

Радна библиографија

Домаћа литература

1. Бејатовић, С., *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2010.
2. Грубач, М., *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2009.
3. Грубач, М., *Прилог праву организације правосуђа*, Београд, 2011.
4. Ђурђић, В., Стевановић, Ч., *Кривично процесно право – општи део*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2006.
5. Ђурђић, В., *Кривично процесно законодавство као нормативна претпоставка ефикасности поступања у кривичним стварима*, *Кривично законодавство, организација правосуђа и ефикасност поступања у кривичним стварима*, Стр. 9-39, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор, 2008.
6. Ђурђић, В., *У сусрет реформи кривичног правосуђа – између захтева друштвене стварности и правних препрека*, *Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије*, тематски зборник радова књ. 4, Стр. 301-317, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2008.

7. Ђурђић, В., *Именовање и разрешење судија*, Законодавни и институционални оквир независног судства у Републици Србији, Зборник радова, Стр. 75-86, Правни факултет, Ниш, 2009.
8. Ђурђић, В., Реформа кривичног правосуђа, тематски зборник радова/главни и одговорни уредник Војислав Ђурђић, Стр. 348, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2010.
9. Илић, Г., *Правосудно организационо право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Службени гласник, Београд, 2009.
10. Кнежевић, С., Илић, Р., *Примена међународноправних стандарда јавности суђења у праву Србије*, Релевантна питања примене међународног кривичног права у националном праву, Стр. 311-321, Интермекс, Београд, 2012.
11. Кнежевић, С., *Међународноправни стандарди ефикасности суђења у кривичним стварима*, Међународно кривично право и људске слободе, Стр. 247-260, Удружење за међународно кривично право, Интермекс, Београд, 2008.
12. Кнежевић, С., *Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Свен, Ниш, 2007.
13. Кнежевић, С., *Практикум за кривично процесно право – општи део*, Свен, Ниш, 2006.
14. Марковић, Р., *Уставно право и политичке институције*, Правни факултет Универзитета у Београду, Службени гласник, Београд, 2009.

15. Милосављевић, Б., *Уставно право и организација правосуђа*, Организација за правну едукацију и културу права “proiuris”, Биг штампа, Београд, 2009.
16. Ного, С., *Судско право*, Мегатренд универзитет, Београд, 2010.
17. Пајванчић, М., Бељански, С., *Уставно право и правосудно организационо право*, Организација за правну едукацију и културу права “proiuris”, Биг штампа, Београд, 2003.
18. Пајванчић, М., *Уставно право*, Правни факултет у Новом Саду, Центар за издавачку делатност, Нови Сад, 2011.
19. Ракић-Водинелић, В., *Правосудно организационо право*, Правни факултет Универзитета Унион, Службени гласник, Београд, 2012.
20. Ракић-Водинелић, В., Сибиновић, Ђ., Спасић, С., Шаркић, Н., *Правосудно организационо право са правом правосудних професија*, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2010.
21. Шкулић, М., *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2011.

Страна литература

1. Berman, H., (translator), Spindler, J., (translator), Soviet criminal law and procedure (The RSFSR Codes, Second Edition (Russian Research Center Studies)) , Harvard University Press, 1972.
2. Камбовски, В., *Судско право*, Скопје, 2010.
3. Симовић, М., *Кривично процесно право: Увод и општи дио*, Правни факултет Бихаћ, 2009.
4. Томић, М., Илић, М., *Казнено процесно право*, Мостар, 2006.
5. Шуковић, М., *Уставно право – универзална уставна тематика и уставно право Црне Горе*, Подгорица, 2009.

Домаћи нормативни текстови

1. Закон о уређењу судова, „Службени гласник РС“, бр. 116/2008, 104/2009,101/2010, 101/2011, 101/2013.
2. Закон о судијама , „Службени гласник РС“, бр. 116/2008, 104/2009,101/2010, 121/2012, 101/2013.

3. Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава, *„Службени гласник РС“*, бр. 101/2013.
4. Закон о Високом савету судства, *„Службени гласник РС“*, бр. 116/2008, 101/2010 и 88/2011.
5. Законик о кривичном поступку, *„Службени гласник РС“*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014.
6. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *„Службени гласник РС“*, бр. 85/2005.
7. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању дела организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, *„Службени гласник РС“*, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 32/2013.
8. Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку против учинилаца ратних злочина, *„Службени гласник РС“*, бр. 67/2003.

Страни нормативни текстови

1. Универзална декларација о људским правима од 10. децембра 1948.
2. Међународни пакт о грађанским и политичким правима од 19. децембра 1966. год. Факултативни протокол *„Службени лист СФРЈ“*, бр. 7/71 и *„Службени лист СРЈ – Међународни уговори“*, бр. 4/2001.

3. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода од 4. септембра 1950. год., са додатним протоколима бр. 4, 6, 7, 11, 12 и 13, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, бр. 5/2005 и 7/2007-испр.
4. Римски статут Међународног кривичног суда, „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 5/2001.

Корисне интернет адресе

<http://www.mpravde.gov.rs/>

<http://www.parlament.gov.rs/html>

http://en.wikipedia.org/wiki/General_principles_of_European_Union_law

http://apps.americanbar.org/rol/publications/serb_basic_principles_judiciary_serb.pdf

<http://www.portal.sud.rs/code/navigate.aspx?Id=523>

<http://www.ns.ap.sud.rs/index.php/srl/sudska-vlast/2010-03-18-09-59-53>

http://en.wikipedia.org/wiki/Fundamental_rights

<http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/.html>

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:455274-Nova-mreza-sudova-od-januara>

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=09&dd=07&nav_category=16&nav_id=750981